

DUBINA
IVAN ČOLOVIĆ

ČLANCI I INTERVJUI 1991-2001.

Odbijanje

Beleška o jednom susretu u Ženevi

Inтелеktualci iz bivših jugoslovenskih republika koji ne duvaju u ćumur ispod ratničkog balkan-grila susreću se i razgovaraju uglavnom u inostranstvu. Ti susreti dešavaju se na inicijativu ljudi iz raznih nevladinih organizacija, građanskih inicijativa i grupa, od Verone do Amsterdama, koji veruju u važnost komunikacije među neratobornim intelektualcima iz bivše Jugoslavije i misle da javnost u evropskim zemljama ima šta od njih da čuje.

Takvi susreti, pored zvaničnog programa (jedna ili dve javne debate – čiju publiku mahom čine bivši Jugosloveni, sada manjeviše uredno podeljeni u etničke tabore – konferencija za novinare, uglavnom slabo posećena, dogovori o budućoj saradnji, koji se tek manjim delom ostvaruju), protiču u znaku jedne specifične emocije. Nju čine, na prvom mestu, osećanje bliskosti naročite vrste – neobične ne samo zato što se javlja i među ljudima koji se ranije nisu poznavali nego što je nova i za one među njima koji su godinama prijateljevali – i, istovremeno, osećanje neuklonjive, neporecive razdvojenosti. Tu protivrečnu emociju poznaju i pamte i učesnici antiratnih manifestacija u Beogradu, na primer oni koji su prve ratne jeseni (1991), iz večeri u veče palili sveće ispred Predsedništva Srbije: prisnost među ljudima koji su se do sad jedva poznavali i osećanje da se ono najdublje u našem otporu ni sa kim ne može podeliti.

Poslednji put sam meni neobično bliske i, uprkos tome (ili zato?), istovremeno teško pristupačne ljude susreo krajem prošle godine u Ženevi. Ženevska sekcija Švajcarske lige za ljudska prava i Helsinški parlament građana organizovali su dvodnevni skup pod nazivom "Kidanje jugoslovenskog prostora", uz učešće desetak gostiju iz raznih krajeva bivše Jugoslavije. Za mene je to bila prilika da se družim sa Miroslavom Karaulcem i Nadom Četković, da ponovo vidim stare prijatelje Svetlanu Slapšak, Nenada Miščevića i Igora Mandića, da obnovim poznanstvo sa Muhamedinom Kulašijem i Nikolom Kovačem, da upoznam Rajmona Rah-

nicera, Tarika Haverića, Nino Ružina i naše ženevske domaćine: Kristofa Solioza, Šarla Filipona, Žozea Renkona, Mišela Šverija, Sandrinu Fabri...

Učesnici ovih ženevskih razgovora, posebno oni koji su došli iz Srbije i Hrvatske, nisu se ustručavali od toga da otvoreno svedoče i kritički govore o socijalnim i političkim prilikama u svojim sredinama, tragajući za njihovim unutrašnjim i spoljnjim uzrocima. Bilo je tu reči o ratnoj svakodnevnici, o etničkoj čistoći i građaninu, o političkim i ratnim mitovima.

Njima su se pridružili domaćini, od početka nezadovoljni rezultatima "velike" evropske politike prema Jugoslaviji, a na kraju ljuti na ženevske političare, intelektualce i novinare koji nisu pokazali neko naročito interesovanje za ove razgovore. Mišel Šveri, urednik ženevskog dnevnika *Le Courier* objavio je na prvoj strani svog lista komentar pod naslovom "Ne boriti se protiv rata znači ohrabrivati ga". Navodeći ko se sve nije odazvao pozivu da sa ljudima iz bivše Jugoslavije razgovara o tamošnjem ratu, Šveri se pita: "Kako će svi oni sledeći put moći mirne savesti da kažu kako ne razumeju najbolje šta se tamo događa?" "Može se prihvatiti", zaključuje on, "da složenost prilika na Balkanu zbuňuje naše građane, ali nikako ne valja to što oni i ne pokušavaju da razumeju".

Meni će ovi ženevski susreti ostati u sećanju najviše zbog toga što sam tu prvi put bio podstaknut da razmišljam o odranije mi poznatom i ovde ponovo doživljenom protivrečnom osećanju bliskosti i usamljenosti među ljudima koji se opiru. Podstrek sam našao u jednom tekstu Morisa Blanšoa, na koji je učesnicima ovog skupa pažnju skrenuo jedan od njegovih organizatora, mladi ženevski filozof Kristof Solioz. Po Soliozovom mišljenju "nove disidente povezuje prijateljstvo u čijoj se osnovi nalazi naročita vrsta odbijanja", ona koju je još 1958. godine opisao Blanšo u knjizi *Prijateljstvo*. "U izvesnim trenucima", piše tu Blanšo, "suočeni sa događajima na javnoj sceni, znamo da moramo da odbijemo. Odbijanje je apsolutno, kategorično. O njemu se ne diskutuje, ono ne traži obrazloženje. To ga čini ćutljivim i usamljenim, čak i kad se, kao što treba, ono izrazi javno. Ljudi koji odbijaju i koji su vezani snagom odbijanja znaju da još nisu zajedno. Upravo im je oduzeto vreme zajedničkog potvrđivanja. Ostaje im samo nesvodljivo odbijanje, prijateljstvo tog NE, sigurnog, nepopustljivog, strogog, koje ih drži zajedno i čini solidarnim."

Na važnost *odbijanja* ukazao je i Cvetan Todorov, u zaključku svoje studije *Mi i drugi*: "Na ljudska bića utiče kontekst u kome dolaze na svet, a taj se kontekst menja u vremenu i prostoru. Ono što je svakom ljudskom biću zajedničko sa svim drugima jeste sposobnost da *odbije* tu određenost; kazano biranim rečima, reći ćemo da je sloboda znak raspoznavanja ljudske vrste. Nema sumnje da me moja sredina navodi da se ponašam na onaj način kakav je u njoj na ceni; ali postoji i mogućnost da se toga oslobodim, i to je bitno. I neka mi ne kažu da odbacujući jednu određenost (odbacujući, na primer, da se prilagodim ukusu svoje sredine) neizbežno padam pod udar neke druge (potčinjavam se ustaljenim shvatanjima neke druge sredine): čak i kad bi to bilo istina, pokušaj oslobađanja zadržava sav svoj smisao."

Odbijamo, ali time još nismo zajedno, jer nam je oduzeto vreme zajedničkog potvrđivanja!

Republika, 1. februar 1994.